

Андрій Богданович Гриняк, Мар'яна Дмитрівна Пленюк

Відділ проблем договірної права
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України
Київ, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА РИЗИКУ В ДОГОВОРАХ З ВИКОНАННЯ РОБІТ

Анотація. *Актуальність заявленої у статті проблеми обумовлена тим, що ризик у підрядних правовідносинах має суб'єктивно-об'єктивну природу, оскільки містить у собі як об'єктивні, так і суб'єктивні моменти. Ризик розглядається як можливість свідомого вибору особою певного варіанту поведінки з урахуванням об'єктивної та невідвортної небезпеки, яка загрожує цивільним правам та інтересам, та можливих наслідків ймовірного характеру. Мета статті полягає у виявленні та розробці наукових підходів щодо правової природи ризиків у договорах підряду як на основі імперативного методу, так і за домовленістю сторін. Провідним методом дослідження означеної проблематики є метод моделювання, за допомогою якого розглянуто наукову проблему розподілу ризиків у підрядних договорах як організований і цілеспрямований процес вдосконалення та формування нових наукових концепцій у сфері підрядних відносин, необхідних для належного виконання підрядних зобов'язань. Представлені наукові ідеї авторів в умовах сучасного розвитку цивільних відносин включають у себе цільовий, методологічний, змістовний, організаційно-правовий та результативний компоненти. Основні ідеї слугують як для вдосконалення механізму правового регулювання підрядних відносин в цілому, так і для усвідомлення відповідальності контрагентів договору підряду.*

Ключові слова: договори підряду, контрагенти, підрядник, замовник, домовленість, зобов'язальні відносини.

Андрей Богданович Гриняк, Марьяна Дмитриевна Пленюк

Отдел проблем договорного права
Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства
имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины
Киев, Украина

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА РИСКА В ДОГОВОРАХ ПО ВЫПОЛНЕНИЮ РАБОТ

Аннотация. *Актуальность заявленной в статье проблемы обусловлена тем, что риск в подрядных правоотношениях имеет субъективно-объективную природу, поскольку включает в себя как объективные, так и субъективные моменты. Риск рассматривается как возможность сознательного выбора лицом определенного варианта поведения с учетом объективной и неотвратимой опасности, которая угрожает гражданским правам и интересам, и возможных последствий вероятностного характера. Цель статьи заключается в выявлении и разработке научных подходов относительно правовой при-*

роды рисков в договорах подряда как на основе императивного метода, так и по договоренности сторон. Ведущим методом исследования обозначенной проблематики является метод моделирования, с помощью которого рассмотрена научная проблема распределения рисков в подрядных договорах как организованный и целенаправленный процесс совершенствования и формирования новых научных концепций в сфере подрядных отношений, необходимых для надлежащего выполнения подрядных обязательств. Представленные научные идеи авторов в условиях современного развития гражданских отношений включают в себя целевой, методологический, содержательный, организационно-правовой и результативный компоненты. Основные идеи служат как для совершенствования механизма правового регулирования подрядных отношений в целом, так и для осознания ответственности контрагентов договора подряда.

Ключевые слова: договоры подряда, контрагенты, подрядчик, заказчик, договоренность, обязательственные отношения.

Andriy B. Grinyak, Maryana D. Plenyuk

*Department of Problems of Contractual Law
Research Institute of Private Law and Entrepreneurship
named after Academician F. G. Burchak of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

THE LEGAL NATURE OF RISK IN CONTRACT WORK

Abstract. *The topicality of the stated in the article problem is determined with the risk in contracting legal relations and has a subjective-objective nature, since it includes both objective and subjective factors. The risk is regarded as a person's ability to make a conscious choice of a particular variant of behavior; taking into account the objective and inevitable danger that threatens civil rights and interests, and the possible consequences of a probable nature. The object of the paper lies in identifying and developing scientific approaches to the legal nature of risks in contract agreements based on an imperative method as well as by agreement between the parties. The leading method of research an outlined perspective is a modeling technique by which the scientific problem of risk sharing in contract agreements is regarded as an organized and purposeful process of improvement and formation of new scientific concepts in the field of contract relationships necessary for the effective fulfillment of contractual obligations. Presented scientific ideas of authors within the conditions of modern development of civil relations includes target, methodological, informative, organizational legal and productive components. The primary ideas serve to improve the mechanism of legal regulation of contract relations in general as well as to realize the responsibility of counterparties of contract agreement.*

Keywords: contract agreements, counterparties, contractor, customer, agreement, obligatory relations.

ВСТУП

Важливість наукового розвитку та формування підходів щодо поняття та розподілу ризиків у договорах підяду викликана необхідністю врахування позитивного іноземного досвіду та досвіду світової спільноти, що є основою для подальшого успіху на етапі адаптації приватного права України до права Європейського Со-

юзу, пов'язаних із підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Договір передбачає певні обов'язки перед особами, які його укладають та надає їм відповідні права. Виконання робіт на свій ризик є однією з типових особливостей договору підряду. Ризик являє собою несення несприятливих наслідків, які можуть наступити і за які не відповідають ані сторони, ані треті особи.

Важливість регулювання підрядних відносин прямо передбачена у законодавчих актах, серед яких – Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [1]. Однак, зважаючи на диспозитивність норм, сьогодні існує й потреба у переосмисленні підходів щодо правової природи ризиків у підрядних правовідносинах. Саме тому актуальним на сьогодні є необхідність вивчення нових доктринальних думок та підходів щодо регулювання підрядних відносин, які лежать в основі комплексних наукових авторських доробок, а також ризиків у договірному праві.

Відповідно до законодавства підрядник у договорі підряду виконує роботу на власний ризик, і, якщо інше не встановлено договором, своїм коштом, тобто із власного матеріалу і власними засобами. Таким чином, характерною ознакою договору підряду є його алеаторність – робота виконується на власний ризик підрядника. Ризик випадкового знищення результату роботи теж несе підрядник, тобто до моменту його передачі він знаходиться у невідповідному становищі (ч. 1 ст. 855 ЦК України) [1]. Отже, при правовому регулюванні підрядних відносин законодавець питання ризику випадкового знищення результату роботи вирішує в імперативному порядку [2].

Оскільки підрядник виконує роботу на власний ризик, то він повинен повністю відповідати за якість робіт, які прописані у договорі. За умов виконання роботи підрядником з відступами від умов договору підряду, замовник має право вимагати від підрядника усунення недоліків, пропорційного зменшення ціни.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для детального аналізу правових ризиків у договорах з виконання робіт авторами використовувались різноманітні теоретичні методи, проаналізовано літературні джерела та нормативні акти. У роботі використано метод моделювання. Даний метод дозволив описати структуру об'єкта, процеси його функціонування і розвитку. Для моделі відтворено властивості, зв'язки, особливості досліджуваних систем і процесів, що дозволило оцінити їх стан.

Проаналізувавши літературні джерела, було встановлено, що теоретичні положення щодо ризиків у договірному праві отримали власне емпіричне втілення в законодавстві багатьох країн світу. Виявлено, що на початку ХХІ ст. у нашому суспільстві відбулася світоглядна переоцінка цінностей суспільного життя. Потреба у переосмисленні радянської концепції правового регулювання підрядних відносин, що сформувалась за часів командно-адміністративної системи управління, для України стала викликом часу. Підписання Угоди про асоціацію між

Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) і, як наслідок, зміна економічних векторів розвитку нашої держави мають глибокий вплив на формування нових підходів до регулювання сучасних підрядних відносин. Усі інтеграційні процеси, що відбуваються в нашій державі, вимагають урахування позитивного іноземного досвіду під час розробки як загальнотеоретичних підходів, так і практичних аспектів правового забезпечення функціонування підрядних відносин. Успіх вирішення цих завдань на сучасному етапі залежить від рівня розвитку цивільного законодавства України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку приватного права Європи та інших країн світу.

Дослідження проблем правового та договірного регулювання стало однією з потреб сьогодення для України, адже втілення правових ідей громадянського суспільства, складовою частиною якого є ринкова економіка, розширення ядра правового масиву зобов'язального права, яке у системі приватного права завжди виконує роль своєрідної «робочої» сили, зумовлюють підвищену увагу не лише до договірних конструкцій, що пройшли шлях розвитку від римського приватного права до сучасного європейського права, а й безумовно ризиків у підрядних правовідносинах у теоретичній площині.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДИСКУСІЯ

2.1 Основи формування категорії «ризик»

Питання розподілу ризиків викликає увагу на доктринальному рівні, оскільки використовується в різних його значеннях. Категорія ризику належить до найменш досліджених питань у системі цивільного права. І це не дивно, зважаючи на те, що наша держава досить довго перебувала під впливом соціалістичної системи управління економікою, для якої характерною була боротьба з усім приватним. Сьогодні ж ми маємо змогу спостерігати відхід від командно-адміністративної до ринкової системи управління економікою, що не може не викликати інтерес до дослідження категорії ризику як в суспільній площині, так і в площині здійснення цивільних прав окремими суб'єктами. Так, ліберальне суспільство, основною умовою існування якого є ринкова економіка (у тій чи іншій формі), характеризується, як підмічає В. М. Танаєв, персоноцентристським правовим статусом особистості, що включає в себе, поряд з іншими правами і свободами, право приватної власності і свободу підприємницької діяльності. Таким чином, категорія економічного ризику, що є ядром вільного економічного розвитку, активно проникає в право, і аналіз її набуває особливо актуального значення.

Посилення диспозитивних засад у регулюванні відносин, пов'язаних з комерційним ризиком, поява нових і ускладнення існуючих видів діяльності, пов'язаних із професійним ризиком або з підвищеною небезпекою для оточуючих, обумовлює додаткову актуальність і підвищений інтерес як науковців, так і практиків щодо правової природи ризику. Так, сучасна наука цивільного права

недостатньо приділяє увагу системним дослідженням питань цивільно-правової природи правового поняття ризику, що не сприяє адекватному нормативному регулюванню та формуванню практики, пов'язаної з настанням цивільно-правової відповідальності та виконанням договірних зобов'язань [3]. Так, серед юридичних категорій поняття «ризик» є надзвичайно багатограним, оскільки використовується як у побуті, так і в понятійному апараті ряду наук [4].

Виходячи із цього, зрозуміло, що особа здійснює свої суб'єктивні цивільні права в межах чинного законодавства на власний розсуд, іншими словами, на власний «страх» та ризик. Здійснюючи свої суб'єктивні цивільні права, учасники підрядних правовідносин без будь-якого стороннього впливу і можливого тиску обирають варіанти дозволеної поведінки, які полягають у реалізації належних їм повноважень, що становлять відповідне суб'єктивне право.

У Стародавньому Римі категорія «ризик» (*periculum*) використовувалася в приватному праві [5]. Так, римські юристи пов'язували зв'язок договору підряду з ризиком. З огляду на оплату замовником лише результату роботи, а не процесу її здійснення, впливало, що ризик випадкового пошкодження або втрати предмета договору підряду лежить на підряднику [6]. У ті часи неоднозначно висловлювалися думки про межі несення ризику підрядником. Так, одні дослідники схилялись до абсолютної відповідальності підрядника за результат робіт, інші – обмежували відповідальність підрядника за загибель результату робіт. Наприклад, Флорентин говорив, що «предмет підряду знаходиться на ризикі підрядника, поки виконана ним робота не схвалена». Під «схваленням робіт» видається можливим розуміти прийняття роботи замовником і подальшу її оплату. Якщо результат робіт гинув внаслідок непереборної сили раніше його схвалення замовником, ризик втрати і пов'язані з ним наслідки переходили до замовника, якщо інше не передбачено договором [7].

У сучасному зарубіжному законодавстві «ризик» відіграє важливе значення. Так, наприклад, § 1286 Цивільного уложення ФРН передбачає обов'язок розірвання договору в разі ризику стягнення, а у французькому Цивільному кодексі міститься положення про «ризикові договори», яким присвячений повністю титул XII Кодексу [8].

2.2 Своєрідність розподілу ризиків

Необхідно зазначити, що питання розподілу ризиків є доволі цікавим та таким, що широко використовується в різних його значеннях. Ризик у цивільному праві – це несприятливі наслідки, які можуть наступити і за які не відповідають ані сторони, ані треті особи. Слід зазначити, що основні підходи до питання правової природи ризику у науці цивільного права поділяються на три однорідні групи концепцій: 1) суб'єктивного; 2) об'єктивного; 3) суб'єктивно-об'єктивного ризику.

В об'єктивному (пасивному) значенні ризик – це загроза виникнення негативних наслідків майнового або немайнового характеру, причому зміст ризи-

ку пов'язується з можливістю нанесення шкоди певним благам та інтересам, тому ризик існує незалежно від того, усвідомлюють люди його наявність чи ні, враховують чи ігнорують його [9]. У суб'єктивному (активному) значенні – це усвідомлення особою можливого виникнення шкоди внаслідок здійснення нею правомірних дій, спрямованих на досягнення корисного результату. Суб'єктивно-об'єктивна сторона ризику (як складної категорії) визначається тим, що ризик породжується процесами як суб'єктивного характеру, так і тими, що не залежать від волі чи свідомості людини.

Питання, що стосуються ризику, досліджувалися у працях вчених як радянського періоду, так і сучасності. Слід зазначити, що ще з радянських часів не припиняються дискусії щодо значення ризику для цивільного права. Одні вчені приписували ризику загальне значення для всієї галузі, інші – застосовували лише до відповідальності. Так, В. А. Ойгензіхт висловлювався за приналежність ризику до інституту деліктної відповідальності. Він розглядав ризик як суб'єктивну категорію, яка існує паралельно з виною, однак може проявлятися і спільно з нею як психічне відношення суб'єктів до результату власних дій чи дій інших осіб, а також до результату об'єктивно-випадкових чи випадково-неможливих дій суб'єктів (подій), що виражається у свідомому допущенні негативних, у тому числі невідшкодованих, наслідків. Відповідно до цього особа завжди має можливість передбачити несприятливі наслідки подій або дій інших осіб та запобігти їх настанню. Концепція суб'єктивного ризику, що знайшла обґрунтування в працях В. А. Ойгензіхта і С. М. Братуся, була підтримана й іншими дослідниками [10].

Однак зазначена концепція залишає без відповіді такі запитання: чим поняття ризику, запропоноване В. А. Ойгензіхтом, відрізняється від поняття вини, особливо щодо психічного ставлення особи до власних дій, та чи має місце ризик, якщо існує велика ймовірність настання несприятливих наслідків внаслідок непереборної сили, запобігти яким дуже важко або практично неможливо? Не давши відповіді на ці питання, навряд чи можна беззастережно погодитись із прихильниками так званої суб'єктивної концепції ризику [9].

Не погоджуючись із наведеним визначенням, М. І. Брагінський та В. В. Вітрянський зазначають, що ризик – це все ж таки об'єктивна категорія, суть якої полягає в можливості настання невігідних наслідків, тобто ризик, як правило, не залежить від поведінки осіб. А поведінка осіб з урахуванням можливості настання відповідних обставин все ж являє собою відношення до ризику, але не сам ризик [11].

Сутність концепції об'єктивного ризику полягає в тому, що ризиком визнається об'єктивна і невідворотна небезпека у вигляді нормативно закріпленої ймовірності настання певних негативних наслідків і нанесення шкоди благам та інтересам (наприклад, настання підстав для виконання обов'язку з відшкодування шкоди) [12]. При цьому критика концепції суб'єктивного ризику заснована на

тезі про те, що ризик є ймовірною шкодою, об'єктивною можливістю нанесення шкоди певним благам та інтересам, а суб'єктивною категорією є його передбачення.

Варто зазначити, що саме таке розуміння ризику є доволі поширеним у теорії цивільного права, оскільки, по-перше, таке розуміння ризику можна застосувати не лише до договорів підряду, а й до багатьох інших договірних конструкцій. По-друге, віднесення ризику до об'єктивної категорії виправдане обмеженою здатністю людини в запобіганні наслідкам дії непереборної сили. І нарешті, вживання поняття «ставлення до ризику» надає змогу провести межу між об'єктивним і суб'єктивним в теорії ризику.

Концепції суб'єктивного і об'єктивного ризику, безумовно, мають право на існування. Однак кожна з них певною мірою односторонньо висвітлює ризик, який дійсно одночасно поєднує в собі елементи суб'єктивної і об'єктивної категорії. Саме з цих позицій в юридичній літературі обґрунтовано компромісну за своїм характером концепцію двоаспектного (двосекторного) ризику, яка поєднує в собі дві наведені вище концепції (суб'єктивного і об'єктивного ризику), оскільки ризик пов'язаний із суб'єктивним вибором певних альтернатив, а даний вибір призводить до об'єктивно ризикованого результату, що дає можливість найбільш системно і всебічно розкрити правову сутність цієї категорії [13].

Прихильники двоаспектного розуміння ризику виходять з тези про неприпустимість одностороннього підходу в розумінні ризику, що одночасно стосується прихильників обох концепцій (суб'єктивного та об'єктивного ризику). Є. О. Харитонов справедливо вважає, що введення В. А. Ойгензіхтом диференціації ризику на «активний» і «пасивний» є фактичним визнанням неприпустимості розуміння ризику лише в одному аспекті [14]. При цьому вчений не виключає можливості використання і такої термінології, але вважає, що «пасивний» ризик – це вже ризик об'єктивний, який знаходиться в одній площині з відповідальністю. Саме двоаспектність сприйняття ризику прослідковується у розумінні Н. С. Кузнецової, яка вважає, що ризик полягає у технічному регулюванні, однак не зводиться до одного із елементів волі, оскільки центральним у цьому процесі регулювання виступає вибір. Особливість, як зазначає вчена, полягає у тому, що виключається абсолютна визначеність, тобто впевненість у позитивному результаті, зусилля спрямовуються на досягнення позитивного результату. Але специфічним для вольового процесу при ризику є вибір і прийняття рішення з урахуванням наявності ризикових альтернатив: можливої невдачі, негативних, небажаних наслідків; лише ймовірність досягнення результату, причому невивзначеність не зупиняє регулятивний процес [15].

Отже, неприпустимість одноаспектної оцінки суті ризику зумовлена загальноновизнаним у доктрині поділом ризику на активний (суб'єктивний) і пасивний (об'єктивний) за характером (відношенням особи до результатів своїх дій). Активний (суб'єктивний) ризик пов'язаний із можливістю припущення настання

небажаних результатів у невизначених умовах. Пасивний ризик полягає в нормативно-визначеній моделі зв'язку негативних (чи інших небажаних) результатів, що не залежать від будь-яких суб'єктивних підстав. Зміст пасивного ризику становить можливість виникнення обов'язку боржника повернути борг з підстав, які виникли незалежно від волі сторін. Наприклад, об'єктивною є можливість виникнення обов'язку підрядника повернути отриманий аванс за договором у випадку неможливості виконання робіт або коли відпала потреба у їх виконанні.

У зв'язку з цим ризик слід розглядати в діалектичній єдності об'єктивного і суб'єктивного як специфічний елемент діяльності в умовах невизначеності і неминучого вибору. Ризик має суб'єктивно-об'єктивну природу, оскільки містить у собі як об'єктивні, так і суб'єктивні моменти, у зв'язку з цим має розглядатися як можливість свідомого вибору особою певного варіанта поведінки з урахуванням об'єктивної та невідвратно небезпеки, яка загрожує цивільним правам та інтересам, та можливих наслідків ймовірного характеру.

Саме такий підхід щодо поняття ризику, на нашу думку, надає змогу використовувати його у підрядних відносинах. Однак необхідно зазначити, що стосовно договору підряду поняття ризику дещо звужується. І це, насамперед, стосується підрядника, за межами ризику якого знаходиться вина замовника.

2.3 Поняття груп ризиків

Як убачається із низки статей ЦК України, ризик як правова категорія отримує нормативну конкретизацію як поняття та інститут на нормативному рівні (ризик підприємництва, страховий ризик, ризик у підрядних відносинах тощо). Тобто цілком сміливо можна припустити існування окремих груп «ризиків» при здійсненні особами суб'єктивних цивільних прав. Так, ризик в юридичній літературі почав розглядатися переважно у вигляді переліку його основних різновидів і властивих кожному з них спеціальних значень, кількість і зміст яких нерідко істотно відрізняються в працях різних авторів. Аналізуючи використання цього поняття в чинному законодавстві, констатуємо різні варіанти тлумачення цього поняття, пов'язані з: а) ризиком у підприємницькій діяльності; б) ризиком у страховій діяльності; в) зобов'язальним ризиком тощо [1].

Наведені ризики у науці цивільного права класифікуються залежно від сфери дії (джерела) небезпеки, що кваліфікується як ризик. Поділ ризиків на види може проводитися й за іншими критеріями. Так, за місцем у правовідношенні можна виділити ризик невиконання зобов'язання від «зовнішніх» обставин та алеаторний ризик настання випадку як «внутрішньої» умови зобов'язання; за характером – ризик імперативний (абсолютний) і диспозитивний (відносний); за вольовою ознакою – ризик підприємництва, ризик випадку (ризик підрядника тощо); а також ризик ігровий (штучний ризик) [16].

До групи ризику підприємництва, виходячи зі змісту ЦК України та Господарського кодексу України (далі – ГК України), належить: а) ризик підприємництва (ст. 42 ГК України); б) ризик збитків учасників товариства з обмеженою відповідальністю, пов'язаних з діяльністю ТОВ (абз. 1 ч. 1 ст. 140 ЦК України, ч. 3 ст. 80 ГК України); в) ризик збитків акціонерів, пов'язаних з діяльністю акціонерного товариства (абз. 1 ч. 2 ст. 152 ЦК України, ч. 2 ст. 80 ГК України); г) ризик збитків вкладників командитного товариства, пов'язаних із діяльністю товариства (ч. 1 ст. 133 ЦК України) [1].

Як бачимо, настання вищезазначених ризиків носить випадковий характер, однак реалізація цих властивостей пов'язана із суб'єктивним чинником, тобто з власною активністю учасників цивільних правовідносин.

Група страхових (у загальному розумінні цього поняття) ризиків включає в себе: 1) ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження майна (ст. 323 ЦК України); 2) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару (ст. 668 ЦК України); 3) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета застави (ст. 580 ЦК України); 4) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату безстрокової ренти (ст. 742 ЦК України); 5) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату ренти на певний строк (ст. 743 ЦК України); 6) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі, переданої у найм (ст. 772 ЦК України); 7) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу (ст. 809 ЦК України); 8) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження матеріалу, переданого для виготовлення, переробки, обробки, ремонту речі або для виконання іншої роботи з переданням її результату (статті 837, 842 ЦК України); 9) ризик підрядника щодо неможливості використання наданого ним матеріалу (деталей, конструкцій) або устаткування (ч. 2 ст. 879 ЦК України); 10) ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта будівництва (ст. 880 ЦК України) [1].

Група безпосередньо зобов'язальних ризиків поділяється на ризики забезпечувального характеру і ризики, що забезпечують безперервність правового впливу на учасників зобов'язальних правовідносин. Ризики, що забезпечують безперервність правового впливу на учасників зобов'язання, стосуються як предметної складової зобов'язання, так і договірної (зобов'язальної) складової (наприклад, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта будівництва (ст. 880 ЦК України), де контрагенти у договірному порядку можуть визначити, на кого покладатиметься цей ризик). Причому ці ризики, будучи також страховими за своєю сутністю, компенсуються за механізмом страхування відповідальності (ст. 979 ЦК України) [1].

Отже, спільним у наведених класифікаціях юридичного ризику є те, що вони охоплюють переважно так звані алеаторні ризики, які штучно привносяться

у правовідносини. При цьому залишаються без достатньої правової уваги ризики випадкового невиконання зобов'язання, характерна ознака яких полягає в тому, що вони не входять до юридичного змісту (умов) зобов'язання. Зважаючи на це, І. В. Волосенко пропонує проводити класифікацію юридичних ризиків за двома критеріями: а) за місцем ризику в цивільному правовідношенні; б) за характером ризиків, властивих відповідній класифікаційній підгрупі. Залежно від місця ризику в зобов'язальному правовідношенні дослідниця виділяє: а) внутрішні (алеаторні) ризики або ризики зобов'язання (як юридичні умови, елемент виконання ризикових зобов'язань); б) ризики зовнішні або виконання зобов'язання (є передумовою, перешкодою виконання зобов'язання) [17].

Виходячи із запропонованої І. В. Волосенко класифікації юридичних ризиків, зобов'язальні ризики можна поділити на: а) ризики, пов'язані із невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ризики строку виконання, місця виконання, способу виконання, предмета виконання тощо); б) ризики, пов'язані із предметом надання (ризик невиконання грошового і майнового зобов'язання); в) ризики, пов'язані із правовими наслідками (ризик припинення зобов'язання, ризик відповідальності і звільнення від неї); г) ризики, пов'язані із видом зобов'язання (ризики з одностороннього правочину і договірною зобов'язання); г) ризики, пов'язані із суб'єктивним складом зобов'язального правовідношення (ризик невиконання зобов'язання з боку боржника або кредитора). До основних видів зобов'язального ризику пропонується відносити ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження речі і ризик зміни обставин договору [18].

У доктрині під ризиком випадкового знищення (пошкодження) майна, зазвичай, розуміють «невигодні майнові наслідки, що виникли без вини осіб, які брали участь у правовідносинах» [19], або «економіко-правові наслідки втрати матеріального блага, належного власнику, за відсутності вини власника чи іншої особи» (Дзера, 2005). Інший підхід у розумінні цього ризику передбачає його визначення як імовірності припинення існування речі (знищення речі) або її погіршення (пошкодження речі), викликаних обставинами, в існуванні або появи яких відсутня вина будь-яких фізичних та/або юридичних осіб [20].

2.4 Своєрідність правового режиму ризику

Зазвичай, настання ризику передбачає виникнення випадкових обставин, якими можуть позначатися два різних явища, заснованих на відмежуванні необхідності і випадковості: випадковий причинний зв'язок і певні наслідки дії чи події у вигляді випадку. Випадковість у причинності відрізняється від випадку як підстави невинуватості. Випадок належить до суб'єктивної сторони складу правопорушення та є антонімом винуватості і оцінюється за усвідомленням певної особи в конкретних обставинах з урахуванням загальних вимог. В сучасному цивільному праві зазначена категорія має важливе значення при вирішенні питання про притягнення неналежного боржника до відповідальності. Закон не дає

прямих визначень поняття «випадок», визначення якого доктрина формулює через принцип «від протилежного»: якщо вина – це умисел або необережність, то випадок – це все те, що не є і не охоплюється поняттям «вини».

Однак відповідальність особи, що не виконала або неналежним чином виконала зобов'язання при здійсненні підприємницької діяльності, за чинним законодавством не ставиться у залежність від її вини. Так, щодо випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язання чинним законодавством передбачено загальне правило, згідно з яким враховується лише невинуватість боржника, яка обумовлена непереборною силою.

В цілому сучасна цивілістична доктрина під випадком розуміє такі обставини (події, наслідки), які надають можливість говорити про невинність боржника, якщо невиконання обумовлено ними. Так, В. О. Тархов під випадком як підставою невинуватості розуміє «наслідки, які не охоплюються і не повинні охоплюватися передбаченням зобов'язаної особи, не можуть бути поставлені їй у вину» [21]. Тобто саме випадок слугує підставою визнання особи невинуватою в силу неможливості уникнути таких обставин, оскільки якщо б особа знала наперед про можливість настання таких випадкових обставин, то вона зобов'язана вчинити всі залежні від неї дії щодо можливості уникнення настання випадку.

В юридичній літературі всі види випадку традиційно поділяють на простий і кваліфікований у вигляді непереборної сили – форс-мажору. Відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. ЦК України виділяє непереборну силу як самостійну підставу звільнення від відповідальності, що вимагає виявлення її відмінностей від випадку [1].

На відміну від випадку, непереборна сила – зовнішня у відношенні до діяльності особи, яка порушила договірне зобов'язання чи спричинила позадоговірну шкоду, природна чи суспільна подія, що впливає на діяльність невинного правопорушника і викликає шкідливі наслідки, які не можуть бути усунені не лише зобов'язаною в цьому правопорушенні особою, а й однотипними з ним по роду та умовах діяльності особами. Таким чином, саме невідворотний характер відрізняє непереборну силу від випадку (простого) як родової підстави звільнення боржника від відповідальності.

У теорії права випадок інколи визначають через ризик як передумову виникнення такої ймовірної обставини. Особливість правового режиму ризику в ризикових зобов'язаннях, на думку І. С. Тімуш, полягає в тому, що обставини непереборної сили, інші види випадків включаються до переліку умов диспозитивно-ризикових договорів як правомірної, штучно передбаченої умови (звичайної чи випадкової), настання якої є підставою припинення зобов'язання (шляхом звільнення боржника від вчинення зворотного майнового надання), а не загальною підставою звільнення від відповідальності [22]. Так, передбачене умовами

договору підряду звільнення замовника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання у випадку припинення фінансування об'єкта за рахунок коштів державного чи місцевого бюджетів визнається іншою, ніж форс-мажор, обставиною, що звільняє від відповідальності, однак не перетворює зазначений договір у алеаторний, оскільки вказані обставини не можуть визнаватися підставами припинення зобов'язання, бо у випадку відновлення фінансування об'єкта за рахунок бюджетних коштів відновлюється обов'язок сторони із зустрічного виконання зобов'язання.

Заслуговує на увагу висловлена у юридичній літературі теза про те, що знищення (пошкодження) майна вважатиметься випадковим, якщо виключатиметься можливість притягнення тієї чи іншої сторони до цивільної відповідальності. За таких умов ризик виконує основну покладену на нього функцію – функцію локалізації випадкових збитків. За наявності можливості притягнення до відповідальності питання про ризик випадкової загибелі (пошкодження) майна не виникає, а якщо відповідальність настає незалежно від вини, категорія ризику використовується вже не у зв'язку з вирішенням питання локалізації випадкових збитків, а для цілей суб'єктивного обґрунтування такої відповідальності і виступає як альтернатива вині.

Так, до господарського суду Донецької області звернулося ТОВ «Ф» з позовом про визнання договору підряду від 07.07.2006 р., укладеного з ЗАТ «ІТУ», розірваним у зв'язку з невиконанням ЗАТ «ІТУ» своїх зобов'язань. Позовні вимоги були задоволені.

Постановою Донецького апеляційного господарського суду від 02.10.2007 р. рішення змінено. Первісні позовні вимоги задоволено частково – розірвано укладений між сторонами договір підряду. У задоволенні первісних позовних вимог про стягнення збитків – відмовлено. В іншій частині рішення залишено без змін.

ЗАТ «ІТУ» в поданій касаційній скарзі просить рішення та постанову скасувати, прийняти нове рішення про відмову в первісному позові та задоволення зустрічного позову. Колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга ЗАТ «ІТУ» підлягає відхиленню, а оскаржувана постанова – залишенню без змін з таких підстав.

Як правомірно встановлено судом, відповідач свої зобов'язання за договором в повному обсязі не здійснив, доказів здавання готових робіт суду не надав, зокрема, не надав ані суду першої інстанції, ані суду апеляційної інстанції актів приймання-передачі кожного окремого виду робіт згідно з календарним планом, який є невід'ємною частиною договору.

Апеляційна інстанція не взяла до уваги твердження апелянта про те, що спірний договір є договором будівельного підряду, оскільки це не підтверджується матеріалами справи. У додатку № 2 до договору вказано, що роботи за договором стосуються проектування, електрозабезпечення та ревізії, доукомплектування та

ремонту обладнання, тобто роботи відповідача не були пов'язані з будівництвом або реконструкцією.

Оскільки строк на виконання робіт за договором закінчився, а роботи відповідачем у повному обсязі та у встановлені строки не були виконані, тому позивач правомірно звернувся до суду з позовом про розірвання такого договору.

Виходячи з вищевикладеного, колегія погоджується з висновком судів про недоведеність укладення оспорюваного договору підляду відповідачем під впливом обману та правомірність відмови в зустрічному позові, чим спростовуються доводи скаржника про протилежне [23].

Наведений підхід цілком відповідає правилу щодо презумпції вини в цивільному праві. У зв'язку з цим питання про відповідальність за збитки виключатиме питання про ризик випадкового знищення (пошкодження) майна. Так, підрядник несе відповідальність за втрату або пошкодження майна замовника (ст. 841 ЦК України), яка, зазвичай, підпорядкована принципу вини [1]. Для виключення відповідальності підряднику необхідно довести свою невинуватість, лише після цього можна говорити про ризик замовника як сторони договору підляду, що надала це майно. Однак в літературі звертається увага на випадки відповідальності без вини. У зв'язку з цим В. В. Ровний зазначає, що за договором побутового підляду підрядник несе відповідальність не лише за вину, а й за випадкове знищення (пошкодження) майна замовника (відповідальність, що ґрунтується на принципі ризику), відповідно, ризик замовника тут обмежується обставинами непереборної сили, які лише й здатні виключити відповідальність підрядника [24].

Вищезазначене опосередковано підтверджує зв'язок ризику випадкової загибелі (пошкодження) майна лише з тими обставинами, які не можна поставити у вину учасникам договору. При цьому не має вирішального значення той факт, що загибель (пошкодження) майна з вини третіх осіб у буквальному розумінні не є результатом випадкових обставин, оскільки для сторін договору підляду вона все ж має визнаватися випадковою.

Отже, якщо в знищенні або пошкодженні речі є вина певної особи, то згадана особа і несе за це негативні майнові наслідки (збитки) від загибелі або ж пошкодження майна. У тому випадку, коли знищення або пошкодження речі були випадковими, ризик знищення (пошкодження) несе власник речі або інша сторона, на яку в силу закону або договору покладається ризик.

2.5 Характеристика процесів настання правових наслідків

Разом з тим окремо варто звернути увагу на питання настання правових наслідків випадкового знищення (пошкодження) майна і, зокрема, вплив цього ризику на чинність зобов'язання. Як зазначалось вище, загальний правовий наслідок випадкового знищення або випадкового пошкодження майна полягає в тому, що сторона, на яку покладено цей ризик, відшкодовує іншій стороні заподіяні цим

збитки. Однак не слід виключати й ситуації, коли випадкове знищення або випадкове пошкодження майна може бути підставою припинення зобов'язання, наприклад, якщо відсутність предмета зобов'язання викликає неможливість виконання останнього або такий наслідок прямо встановлений договором чи передбачений законом.

У зазначеному випадку необхідно виходити із загального правила, встановленого щодо заміних речей – «рід не гине». Тому випадкове знищення (пошкодження) речі, визначеної як *genus* (наприклад, матеріали замовника, передані підряднику), не припиняє відповідне зобов'язання неможливістю його виконання, оскільки підрядник завжди може виконати договір шляхом використання будь-якого іншого матеріалу, належного до того самого роду. За таких умов ризик замовника виключається, оскільки за ним залишається можливість вимагати передання обумовленого договором результату робіт, незважаючи на знищення (пошкодження) наданого ним матеріалу.

Таким чином, зобов'язальний ризик виконання договору підряду, що полягає в необхідності виконання договору з власного матеріалу, несе підрядник. У разі випадкового знищення матеріалу ризик замовника полягає лише в обов'язку відшкодувати заподіяні цим збитки, що, однак, не звільняє підрядника від виконання підрядного зобов'язання в натурі (надання результату робіт).

Неможливість виконання зобов'язання може виникати у разі, коли ризик випадкового знищення (пошкодження) індивідуально-визначеної речі несе підрядник. Неможливість придбання аналогічної юридично незамінної речі, що виключає можливість належного виконання зобов'язання, може розглядатися як підстава для звільнення підрядника від виконання зобов'язання. Випадкове знищення (пошкодження) такої юридично незамінної речі, яку неможливо замінити іншою подібною річчю, що унеможливило виконання зобов'язання, може викликати припинення останнього. У наведених двох випадках відсутності юридично незамінних речей йдеться про припинення зобов'язання неможливістю його виконання, оскільки така неможливість виникає у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає (ч. 1 ст. 607 ЦК України) [1].

Випадкове знищення (пошкодження) майна може тягнути за собою припинення зобов'язання й в інших випадках. Закон допускає припинення зобов'язання на підставах, встановлених як законом, так і договором (ч. 1 ст. 598 ЦК України) [1].

Одним із видів зобов'язального ризику вважається ризик зміни обставин договору або договірний ризик. Юридико-технічний зміст цього ризику полягає в ймовірності виникнення істотних змін обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору, настання яких є підставою для його зміни або розірвання, якщо інше не передбачено договором або не впливає із його сутності (п. 1 ч. 2 ст. 652 ЦК України). До таких змін обставин можуть бути віднесені дії або події, що перебувають поза впливом суб'єктів підрядних відносин, які тягнуть за со-

бою неможливість виконання договору, втрату інтересу до нього однієї зі сторін тощо (політичні, законодавчі зміни тощо) [1].

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що зміна обставин не завжди визнається істотною, а лише у визначених випадках, а саме: якщо вони змінилися настільки, що, якби учасники підрядних відносин могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. В інших же випадках (наприклад, зміни кон'юнктури ринку щодо ціни чи інших умов договору) тягар цього ризику (зміни цін) нестиме потерпіла сторона. Разом з тим ризик розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин необхідно відмежовувати від страхового ризику, оскільки, на відміну від страхового ризику, він не пов'язаний з чітко визначеною компенсацією у вигляді страхової виплати і можливих втрат від дії цього ризику.

Ризик зміни обставин договору, як зазначалось А. Г. Зейц, означає обтяження сторони господарсько-невигодними наслідками при зміні обставин, причому, якщо ризик припадає на одну із сторін, вона повинна виконати договір, навіть коли для неї це збитково [25]. За своєю природою цей вид ризику можна віднести до зобов'язальних ризиків, оскільки наслідки його дії покладаються на сторони зобов'язання і безпосередньо проявляються на самому зобов'язанні у вигляді його припинення (при розірванні договору підяду) або зберігання в зміненому вигляді (при зміні умов договору підяду).

Своєрідно питання ризику випадкової загибелі предмета підяду або неможливості закінчення роботи вирішується у законодавстві інших держав. Відповідно до Французького цивільного кодексу вирішення питання про розподіл ризику загибелі предмета підяду напряму залежить від того, яка зі сторін надає необхідний для роботи матеріал. Таким чином, незалежно від причин знищення предмета договору підяду негативні наслідки наступають для тієї сторони, яка надала матеріал для виконання робіт [26]. Відповідно до Німецького цивільного уложення ризик знищення предмета договору лежить на підряднику до моменту прийняття речі замовником. Однак ризик такого знищення лежить на підряднику лише до моменту порушення замовником строку для прийняття результатів робіт.

Відповідно до цивільного законодавства України роботи виконуються за рахунок підрядника, тобто з його матеріалів, його силами і засобами з єдиним застереженням: якщо інше не передбачено договором підяду. Керуючись принципом свободи договору (ст. 627 ЦК України), сторони мають право укласти договір підяду, згідно з яким матеріали буде надавати не підрядник, а замовник. Детальніше зупинимось на цих питаннях: коли зазначені матеріали надаються підрядником (ч. 1 ст. 839 ЦК) і коли ці самі матеріали надаються замовником.

У першому випадку, коли надаються підрядником матеріали, обладнання та інше необхідне для виконання договору майно, ризик його випадкового пошкодження або випадкової загибелі лежить на підряднику як власнику цього майна.

Ризик переходить від підрядника до замовника в момент передачі результату виконаної роботи [1].

У другому випадку, коли матеріали, обладнання та інше майно, що використовується для виконання договору, надає замовник, спостерігаються законодавчі протиріччя в правилах розподілу ризиків. Так, відповідно до ст. 842 ЦК України ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи несе замовник як сторона, яка надала матеріал. Однак у ст. 841 ЦК України однозначно стверджується, що підрядник зобов'язаний вживати усіх заходів щодо збереження майна, переданого йому замовником, та відповідає за втрату або пошкодження цього майна. Тобто ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження матеріалу несе підрядник, іншими словами, законодавець не зафіксував момент переходу ризику від замовника до підрядника при виконанні робіт у разі, коли майно для виконання договору надає замовник, хоча й дозволив сторонам у договірному порядку визначати інший порядок розподілу ризиків між собою, що видається досить логічним, зважаючи на існування ст. 6 ЦК України, абз. 1 ч. 3 якої передбачає можливість відступлення від диспозитивних положень актів цивільного законодавства і врегулювання своїх відносин на власний розсуд [1].

ВИСНОВКИ

1. Моментом переходу ризику від підрядника до замовника вважається момент досягнення результату виконаної роботи. Відтак ризик випадкового пошкодження або випадкової загибелі майна розподіляється за таким критерієм: з моменту надання майна і протягом усього процесу виконання робіт до досягнення результату виконаної роботи ризик лежить на замовнику як на стороні, яка надала матеріали, з моменту досягнення результату виконаної роботи до його прийняття замовником ризик несе підрядник, після приймання результату виконаної роботи ризик переходить до замовника.

2. Наголошується на необхідності чіткого відмежування правових наслідків випадкового знищення предмета чи результату робіт від випадкового знищення чи пошкодження матеріалів із використанням яких виконується робота. Вирішення питання відмежування цих правових наслідків пропонується здійснювати, опираючись на відому ще римському праву формулу права власності: ризик випадкової загибелі речі несе її власник. Відповідно до статей 839 та 840 ЦК України кожна зі сторін договору підряду може надавати як матеріал, так і устаткування для виконання робіт. Однак ніхто із них не захищений від настання під час виконання підрядних робіт несприятливих наслідків, які можуть призвести до знищення матеріалу або й готової речі.

3. До матеріалів, устаткування та інших засобів, що використовуються підрядником у роботі, слід застосовувати правила, які передбачені нормами права

власності. Згідно зі ст. 323 ЦК України ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна несе його власник. Таким чином, якщо матеріали, устаткування та інші засоби, що використовувались у процесі виготовлення речі (об'єкта), знищені, то ризики такого знищення покладаються на ту сторону, яка їх надала, за умови відсутності вини обох сторін. В іншому випадку відповідальність за знищення предмета, матеріалів, устаткування та інших засобів покладається на винну сторону.

4. Законодавець із застереженням підходить до розв'язання питання ризику випадкової загибелі або випадкового пошкодження матеріалів, устаткування, наданого для обробки речі або іншого матеріалу, що використовується під час виконання договору. Таким чином, якщо відсутні інші вказівки у ЦК України, іншому законі чи договорі, ризики покладаються на сторону, яка надала майно.

5. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна у підрядних зобов'язаннях розглядається як небезпека (загроза) знищення чи випадкове пошкодження результату робіт чи майна (матеріалів) за відсутності вини учасників договірної зобов'язання, з настанням якої носій ризику зобов'язаний відшкодувати іншому учаснику пов'язані з цим збитки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2003. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- [2] Утехін І. Б. Виконання договорів з передачі майна у власність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03/ Утехін Ігор Борисович. – Київ, 2009. – 210 с.
- [3] Малєин Н. С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Н. С. Малєин. – Москва : Наука, 1968. – 207 с.
- [4] Комаров А. С. Ответственность в коммерческом обороте / А. С. Комаров. – Москва : Юрид. лит., 1991. – 206 с.
- [5] Дождєв Д. В. Римское частное право : учеб. для вузов / Д. В. Дождєв. – Москва : Инфра-М, Норма, 2003. – 784 с.
- [6] Гриняк А. Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду : монографія / А. Б. Гриняк. – Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 261 с.
- [7] Луць В. В. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : монографія / В. В. Луць. – Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 320 с.
- [8] Кізлова О. С. Застава в цивільному праві (питання теорії) : монографія / О. С. Кізлова. – Одеса : Фенікс, 2011. – 352 с.
- [9] Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Ирфон, 1972. – 225 с.
- [10] Кравченко С. Н. Имущественная ответственность за нарушение природоохранного законодательства / С. Н. Кравченко. – Львов : Вища школа, 1979. – 376 с.
- [11] Брагинский М. И. Договорное право. Книга третья. Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – Москва : Статут, 2007. – 1056 с.

- [12] Мусияка В. Л. Солидарная ответственность за причинение вреда : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. / Мусияка Виктор Лаврентьевич. – Харьков, 1976. – 153 с.
- [13] Волосенко І. В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Волосенко Ірина Василівна. – Київ, 2011. – 19 с.
- [14] Харитонов Е. О. Категории субъективного и объективного риска в советском гражданском праве / Е. О. Харитонов // Проблемы правоведения. – Киев : Изд-во КГУ, 1979. – С. 34–36.
- [15] Кузнецова Н. С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве / Н. С. Кузнецова. – Киев : Наук. думка, 1993. – 100 с.
- [16] Миронов И. В. Проблемы алеаторных правоотношений в российском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Миронов Игорь Владимирович. – Москва, 1998. – 163 с.
- [17] Волосенко І. В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Волосенко Ірина Василівна. – Київ, 2011. – 204 с.
- [18] Волосенко І. В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Волосенко Ірина Василівна ; Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2011. – 19 с.
- [19] Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности / О. А. Красавчиков. – Москва : Юрид. лит., 1966. – 200 с.
- [20] Сидоренко А. Некоторые аспекты института риска случайной гибели или повреждения имущества хозяйственных обществ / А. Сидоренко // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №2. – С. 43–46.
- [21] Тархов В. А. Гражданское право. Общая часть Курс лекций / В. А. Тархов. – Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.
- [22] Тімуш І. С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тімуш Ірена Сергіївна. – Київ, 2004. – 198 с.
- [23] Постанова у справі №43/231пд від 18 грудня 2007 року [Електронний ресурс] : Архів господарського суду Донецької області за 2007 р. – Донецьк, 2007. – Режим доступу: <https://edrsr.dominus.kiev.ua/judgement/92954>.
- [24] Ровный В. В. Размышления о праве собственности и рисках гибели (повреждения) имущества в договоре подряда / В. В. Ровный // Цивилистические записки : межвузовский сб. науч. трудов. – Екатеринбург : Ин-т частного права, 2005. – С. 41–47.
- [25] Зейц А. Г. Влияние изменившихся обстоятельств на силу договоров / А. Г. Зейц. – Иркутск : ИНГ, 1928. – 65 с.
- [26] Французский гражданский кодекс / [под ред. А. А. Жукова, Г. А. Пашкова, Д. Г. Лаврова]. – СПб. : Юрид. Центр Пресс, 2004. – 54 с.

REFERENCES

- [1] Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). The Civil Code of Ukraine. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- [2] Utehin, I. B. (2009). Fulfillment of contracts for the transfer of property to property. (Candidate dissertation, Scientific and Research Institute of Private Law and Enterprise Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine).
- [3] Malein, N. S. (1968). *Property liability in economic relations*. Moscow: Nauka.

- [4] Komarov, A. S. (1991). *Responsibility in commercial turnover*. Moscow: Juridicheskaja literature.
- [5] Dedzhdov, D. V. (1997). *Roman private law: a textbook for high schools*. Moscow: Infra-M, Norma.
- [6] Grinyak, A. B. (2011). Features of legal regulation of relations under contract work. Kyiv: SRI of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- [7] Luts, V. V. (2011). Features of the exercise of subjective rights by participants in civil relations. Kyiv: SRI of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- [8] Kizlova, O. S. (2011). *Pledge in civil law (questions of the theory)*. Odessa: Feniks.
- [9] Oygenshit, V. A. (1972). *The problem of risk in civil law*. Dushanbe: Irfon.
- [10] Kravchenko, S. N. (1979). *Property liability for violation of environmental legislation*. Lviv: Higher school.
- [11] Braginsky, M. I. Vitryansky, V. V. (2007). *Contractual right. The third book. Agreements on performance of work and rendering of services*. Moscow: Statut.
- [12] Musiyaka, V. L. (1976). Jointly responsible for causing harm. (Candidate dissertation, Kharkov Law Institute, Kharkiv, Ukraine)
- [13] Volosenko, I. V. (2011). The risk in civil law (concept, nature, species). (Candidate dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)
- [14] Kharitonov, E. A. (1979). *Categories of subjective and objective risk in Soviet civil law*. Problems of jurisprudence. Kiev: Publishing house of the KSU.
- [15] Kuznetsova, N. S. (1993). *Contract contracts for investment in construction*. Kiev: Naukova Dumka.
- [16] Mironov, I. V. (1998). *Problems of aleatory legal relations in Russian law*. (Candidate dissertation, Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, Moscow Russian Federation)
- [17] Volosenko I. V. (2011). The risk in civil law (concept, nature, species). (Candidate dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)
- [18] Volosenko, I. V. (2011). The risk in civil law (concept, nature, species). (Candidate thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine)
- [19] Krasavchikov, O. A. (1966). *Compensation for damage caused by a source of increased danger*. Moscow: Juridicheskaja literatura.
- [20] Sidorenko, A. (2001). Some aspects of the Institute are the risk of accidental loss or damage to the property of economic companies. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2, 43–46.
- [21] Tarkhov, V. A. (1997). *Civil law General course of lectures*. Cheboksary: Chuvashskoe knizhnoe izdatel'stvo.
- [22] Timousch, I. S. (2004). *Civil regulation of risk (aleatory) contracts*. (Doctoral dissertation, Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine)
- [23] Archive of the Economic Court of Donetsk region for 2007. (2007 December). *Resolution of the case No. 43 / 231pd of December 18, 2007*. Retrieved from <https://edrsr.dominus.kiev.ua/judgement/92954>
- [24] Rovny, V. V. (2005). *Reflections on the right to property and the risks of the death (damage) of property in a contract of contract Civil Lectures*. Yekaterinburg: Institute of Private Law.
- [25] Zeits, A. G. (1928). *The influence of changed circumstances on the strength of contracts*. Irkutsk: ING.

[26] The French Civil Code (2004). Zhukova A. A., Pashkova G. A., Lavrov D. G. (Eds.).
Jurassic Association center. Saint Petersburg: Juridicheskij Center Press.

Андрій Богданович Гриняк

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу проблем договірної права

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

01042, вул. Раєвського, 23-а, Київ, Україна

Мар'яна Дмитрівна Пленюк

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник відділу проблем договірної права

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

01042, вул. Раєвського, 23-а, Київ, Україна

Андрей Богданович Гриняк

Доктор юридических наук, старший научный сотрудник, заведующий отделом проблем договорного права

Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины

01042, ул. Раевского, 23-а, Киев, Украина

Марьяна Дмитриевна Пленюк

Доктор юридических наук, старший научный сотрудник отдела проблем договорного права

Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины

01042, ул. Раевского, 23-а, Киев, Украина

Andriy B. Grinyak

Doctor of Law, Senior Researcher, Head of the Department of Contract Law Issues
Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

01042, 23-a Rayevskiy Str., Kyiv, Ukraine

Maryana D. Plenyuk

Doctor of Law, Senior Researcher of the Department of Contract Law Issues

Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
01042, 23-a Rayevskiy Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Гриняк А. Б. Правова природа ризику в договорах з виконання робіт / А. Б. Гриняк, М. Д. Пленюк // Вісник Національної академії правових наук України. – 2018. – Т. 25. – № 1. – С. 29–49.

Suggested Citation: Grinyak A. B. & Plenyuk M. D. (2018). Legal risk nature in contract work. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25(1), 29–49.

Стаття надійшла / Article arrived: 22.02.2018

Доопрацьовано / Revised: 14.03.2018

Схвалено до друку / Accepted: 02.04.2018